

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2018, Yıl:6, Sayı:13

Geliş Tarihi:20.05.2018

Kabul Tarihi:12.06.2018

Sayfa:304-317

ISSN: 2147-8872

SÖZLÜ KÜLTÜRDEN YAZILI KÜLTÜRE SALTİKNÂME*

Salih Gülerer**
Nimet Gülerer***

Özet

İslami dönem Türk destanları sözlü gelenekte teşekkül etmiştir. X-XIII. yüzyıldan başlayarak Battal-nâme, Dânişmentnâme ve Saltıknâme gibi eserler böylece ortaya çıkmıştır. Bu anlatılar çoğu zaman gerçek bir olaydan hareketle ortaya çıkmış halk muhayyilesinin bir ürünüdür. Bazı alp, alperen ya da erenler için sözlü kültürde oluşan anlatılar birtakım yazıcılar tarafından yazıya aktarılmıştır. Bu destanlar kurgusal olmakla birlikte içeriklerinde birçok tarihi unsurları da barındırdıkları söylenebilir ve destan yazıcılarının genellikle bir devlet büyüğünün isteği üzerine bir görevli tarafından yazıya geçirildiği görülmektedir. İslami dönem destanları sözlü aktarım süreci içerisinde bir teşekkül evresi geçirirler. Bu şekillenmenin temel iki kaynağını Türklerin İslâm öncesi kültür ve edebiyatları ile İslâm dinî ve tasavvufî düşünce yapısı oluşturmaktadır. Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına belli bir yapı içinde aktarılırlar. Destan, sözlü kültürde ayrı ayrı anlatılar halinde bulunmaktadır. Yazıcın biçimlendirmesiyle bir üst anlatı haline dönüşmüştür. Yazıcı anlatıları yazıya aktarırken belirli bir düzen ve zaman sırası gözetir. Yazıcının kitabı bir topluluk önünde okunmak üzere düzenlemiş olduğu anlaşılmaktadır. Kitapların bir topluluk önünde okunması ikinci sözlü kültür ortamını oluşturur. Bu bildiride amaç Saltıknâmenin sözlü kültürden yazılı kültür ortamına aktarımını örneklerle ortaya koymaktır. Saltıknâme, İslâmî dönem destansı eserlerinden biri olup Sarı Saltık'ın menkabelerini içermektedir.

* Bu makale II. Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulan bildirinin güncellenmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Öğretim Üyesi, orcid.org/0000-0001-8221-2874, salih.gulerer@usak.edu.tr

*** Öğr. Gör., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Öğretim Elamanı, orcid.org/0000-0001-7409-9715, nimet.gulerer@usak.edu.tr

Anahtar kelimeler: Saltıknâme, yazıcı, sözlü kültür, yazılı kültür, ikinci sözlü kültür

SALTIKNAME, FROM VERBAL CULTURE TO WRITTEN CULTURE

Abstract

The Islamic period Turkish Sagas have emerged in verbal. From the 10th-13th centuries, the works like Battal-name, Danişmentname and Saltıknâme have shaped like that. Those narratives have showed up usually based on a true stories which are made by the society's imagination. For some alp, alperen or eren's narratives which have been emerged in verbal culture were written by some writers. While those sagas are fictional, they contain some historical factors and it can be seen that some saga writer wrote the sagas for requests from some statesman. The Islamic period sagas have a process for the verbal period. This period has two resources: first one is Turks pre-Islamic culture and literature, second one is Islam's thought structure. They are sent it from the verbal period to the written period in a certain structure. Saga is in the verbal period in different ways of narrative. With the final shape of saga becomes with this way. The writer while sending the narratives to the written one, follows a certain order. It could be understood that the book regulated for to be read outside of a society. The reading of this book on a society . the reading of this book on a society emerges a second verbal culture environment. In this notice, the main goal is that Saltıknâme's transformation from the verbal period to the written period with examples. Saltıknâme is one of the Islamic period work and contains Sari Saltık's menakibnames.

Key words: saltıknâme, writer, verbal culture, written culture, second verbal culture

Giriş

Destan, Osmanlıca-Türkçe sözlükte ilk anlamı olarak "hikâye", "kıssa" diye verilmiştir (Devellioğlu, 2005, 178). Farsçadan dilimize geçmiş olan destan kelimesi halk edebiyatının anonim birçok türü için de kullanılmıştır. Örneğin "Dâsıtân-ı Hikâyet-i Maksud" başlığında "Âşık Garip" hikâyesi verilmiştir (Türkmen, 1974, 113). Âşık edebiyatında heceli bir şiir türü olarak da destan kullanılır (Yardımcı, 1998, 303). Batıda destan karşılığı olarak "épique", "épopée", "epos", "epic", "légende" gibi kelimeler kullanılmaktadır. Destan'ın Fransızca karşılığı "épopée" (epopée): Bir edebiyat türü olarak büyük bir olay veya bir kahramanın maceralarını anlatan olağanüstü motiflerle örülü uzun şiir, bir başka ifadeyle anlatmaya dayalı epik şiir olarak tanımlanır (Öcal, 2004, 6). Çobanoğlu (2007) "...bir kültürün içten bir bakış açısıyla (emic) duygu ve düşünce dünyasını dışa vurmada kullandığı değişik formların, ait olduğu kategorileri aynı terimle veya aynı kategoriyi, ayrı terimlerle adlandırmanın yol açtığı tür-şekil ve tasnif problemleri neredeyse yeryüzündeki bütün kültürlerde karşılaşılan bir durumdur. Destan terimini Türk dünyasında kullanılan diğer terimlerden ve destan türlerinden ayırmak için onu "epik destan" nitelendirmesiyle kullanacak

ve “epik” sıfatını kullanmadığımız durumlarda da –aksini belirtmedikçe- kastettiğimiz anlam aynı olacak” demektedir.

Destanı şu şekilde tanımlayabiliriz: Destan bir ulusun yaşamında büyük izler bırakmış olayların zaman içerisinde birçok ekleme ve eksiltmelerle bir destancı tarafından çoğu kez manzum ya da manzum-mensur ve mensur şekilde teşekkül eden ve toplumun karşısında terennüm edilen uzun anlatılardır.

Destanların hemen hepsi başlangıçta sözlü ve genellikle manzum olan bu verimlerin bir kısmı zamanla çeşitli yollarla yazıya geçmiştir. Destanı destancı ozanlar bir müzik aleti eşliğinde bütün bir topluma terennüm ederler (Kabaklı, 1994, 38).

İslâmi dönem destanların teşekkülünde eskiye göre bir takım farklardan söz edilebilir. İslâmi dönem Türk destanlarının ilki olarak kabul edilen “Satuk Buğra Han Destanı”dır. Bu destanda kutsal bir kişilik olarak görülen Satuk Buğra’nın hayatı, savaşları ve İslâmiyet’i kabul edişi menkabelerle ele alınmıştır. Bu menkabelerde Türk destan geleneğinin izleri açıkça görülmektedir. Türkler dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmış hareketli bir topluluk olarak da hem asıl vatanlarında hem de gittikleri yerlerde birçok destan üretmişlerdir. Oğuz Türklerinin Anadolu sahasında eski destan geleneğinden hareketle hem Hazret-i Ali Cenkleri, Hamzanâme, Ebu Müslimnâme, Battalnâme gibi İslâmiyet’i yayma konulu; hem de bu konuya ilave olarak Dânişmendnâme, Saltıknâme gibi yeni bir yurt edinme konulu İslâmi dönem destanları da bulunmaktadır (Demir ve Erdem, 2007, 21). İslâmi dönem destanlarının adlandırılmasında “destan” kelimesi kullanılmamaktadır. Bu eserlerin destanın asıl kahramanın adına “nâme” kelimesi eklenerek başlığın oluşturulduğu göze çarpmaktadır. Bu şekilde adlandırmanın destan dışında farklı birçok örneğine rastlamak mümkündür. Örneğin, bir velî şahsiyetin çeşitli kerametlerini ele alan eserler de “menâkıbnâme” olarak geçmektedir.

İslami dönemde teşekkül eden destansı eserlerde yeni bir unsur olarak başkahramanı Hz. Peygamber’e bağlanmak ve onun soyundan geliyor olmak Satuk Buğra’dan başlayarak Battal Gazi, Melik Ahmet Gazi ve Sarı Saltık’ta devam ettirilmiştir. 10-13 yüzyıllar Anadolu Türkleri için yeni yurda yerleşme ve İslam’ı yayma mücadelesi adı geçen destanların sözlü kültürde oluşma sürecidir. Her üç eser de Türklerin önce Anadolu’da sonra da Rumeli’nin fethi sırasında menkabelerle şekillendiği söylenebilir. Bu yüzden menkabe kavramına da açıklık getirmek gerekmektedir.

Menkabe, Osmanlıca-Türkçe sözlükte çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş hikâyelerin ahvaline ait fıkralar, hikâyeler diye geçmektedir. Menkabenin çoğulu olan menakıp ise menkabeler, övülecek vasıflar şeklinde tanımlanmıştır (Devellioğlu, 2005, 785). Efsane çeşitlerinden, tarihlik efsanelerin yazılı edebiyatta menkabe adıyla anıldığını belirterek dinlik efsanelerin, sadece dinlik inanış ve işlemleri ağır basan, niteliklerini bu öğelerden alan efsaneler olarak da ifade etmiştir (Boratav, 2000: 98-105). Abdurrahman Güzel, menkabeyi “İstılâhî manada; din büyüklerinin izhar ettikleri kerametleri anlatan küçük hikâyeler” diye tanımlamıştır (Güzel, 2004, 646). Ahmet Yaşar Ocak, IX. yüzyıldan başlayarak velîlere atfedilen olağanüstü olaylardan bahseden kısa anlatılar olarak ifade etmiştir (Ocak, 1992, 36). Ethem Cebecioğlu ise menkabeyi, evliyâların hayatlarının anlatıldığı eserler olduğunu

belirterek bu eserlerin vefilerin kerametlerini, hikmetli sözlerini, hallerini, yaşayışlarını yansıttığını ve amaçları da dinleyenlerde aşk uyandırmak ve kalplerinde çerağ yakmak olduğunu ilave eder (Cebecioğlu, 2005, 426). Max Luthi, menkabenin efsaneye yakın bir tür olarak bilindiğini söylemekte ve Fransızca'da menkabe ve efsanenin tek bir kelime ile yani "legende" kelimesi ile karşılandığını işaret etmektedir. M. Luthi bilim insanlarından bazılarının menkabeği efsaneden ayırarak adlandırdığını belirterek bu adlandırmanın popüler menkabe - "legende populaire", dinî menkabe - "legende religieuse" (ya da hagiographique, İngilizcede legend ya da domonic legend, popular tradition ve sacral legend ya da saints legend) şeklinde olduğunu aktarmaktadır. Max Luthi, menkabenin de efsane gibi olmuş olayları anlattığını belirtir; ancak menkabenin sıkı bir dinî sisteme bağlı olduğunu ve modern menkabe araştırmacılarının bir kahramanın fani ömrünü anlatan "asıl menkabe" ile mucizevî ve ilahî ya da Tanrılarla ilgili olayları anlatan "keramet menkabe"sini birbirlerinden ayırdıklarını ifade etmektedir. Ayrıca, Helmut Rosenfeld'in, menkabenin içinde yer alması gereken "dinî kahramanlık motiflerinin" menkabeden ayrılması halinde menkabenin içinde hiçbir olağanüstülük motifinin kalmayacağını savunduğuna işaret eden Luthi, olağanüstülük ve mucizenin kahramanlık göstergesi olduğunu ve içeriğine uygun olarak menkabede mutlaka yer alması gerektiğini ileri sürmektedir. Max Luthi, çeşitli benzerlikleri dolayısıyla efsane ve menkabenin birbirlerine çok yakın noktada durduklarını da ifade etmektedir (Luthi, 2003, 316-317). Bütün bu tanımlardan hareketle oluştuğu şartlar da dikkate alınarak menkabe için yeni bir tanım yapabiliriz. Menkabe: Anlattığı olayın doğru ve gerçek olduğuna inanan bir anlatıcının, meraklı grupların mekân ve zaman gözetmeksizin oluşturdukları sohbet ortamlarında, olağanüstü/kutsal güçlere sahip olduğuna inandığı şahsiyetin, (şahsiyetle ilgili olarak zamanla halkın ortak belleğinde oluşmuş) ortaya koyduğu bir veya birden fazla olağanüstülükleri (kerameti) anlatan sözlü kültür ürünüdür (Gülerer, 2013, 35).

Yukarıda menkabe için yaptığımız tanımdan hareketle her menkabe bir anlatıcının ürünüdür diyebiliriz. Türk dünyasında oldukça zengin halk anlatıları ve bu anlatıları yaratan anlatıcılar ve anlatıcıları yaratan sosyal, siyasal ve ekonomik sebepler vardır. Dolayısıyla anlatıcı ile anlatma arasında göz ardı edilmemesi gereken bir ilişki söz konusudur.

İnsanlığın en eski anlatıları mitlerdir. Mitik dönemim sonunda anlatıcıların çeşitlenmeye başladığı masal, destan ve efsane anlatıcılarının ortaya çıktığı belirtilir. Bu üç tür ve anlatıcıları eş zamanlı olmuştur. Art zamanlı olarak düşünüldüğünde ise destan türünün ve bir tip anlatıcılarının değişmeye başladığı belli bir tip oluşturmayan masal ve efsane anlatıcılarının ise anlattıkları türlerle devam ettikleri ifade edilmektedir (Ekici, 2006, 84-86). Araştırmacılara göre zamansal olarak yaşanan algı ve olgular bir yandan mevcut sosyal çevreyi, bu çevreye ilişkin sosyal ve iletişimsel belleği oluştururken diğer yandan da kültürel belleğin temel kodlarından biri haline gelmiştir. Bu noktadan sonra yaşanan hafızadan, koruma altına alınan ve kalıplaştırmalarla dondurulan hatırlamayı kolaylaştırıcı hafızaya geçiş de başlamış olmaktadır.

Ortak hafızanın aktarımı, bilge anlatıcıları ortaya çıkarır ve kamlık kurumu teşekkül eder. Kam, ozan gibi adlarla bilinen anlatıcı/ıcrâcı tipler, kültürel belleğin taşıyıcısı olurlar (Arslan, 2011, 61). Bu çerçevede menkabe anlatıcılarının da masal ve efsane gibi belli bir tip

oluşturmadığı ancak mitik döneme ilişkin inanılan değerleri aktaran “anlatıcı tipini” oluşturduğunu söylemek mümkündür. Mitik dönemin tamamlanmasından sonra destancuların, bir toplumun bağımsızlık, var olma ve devlet kurma mücadelelerini dile getiren anlatımları, bu anlatımlarda bir müzik aleti eşliğinde ve mitik dönemlerdeki gibi olağanüstülüğün bulunması onlara yarı kutsal bir kimlik kazandırmıştır (Ekici, 2006, 86-87).

İslamiyet’in kabulünden sonra da Türk çevrelerinde gelişen tasavvuf düşünceleri etkisiyle, ilâhîler, şiirler okuyan Allah rızası için halka iyiliklerde bulunan, cennet ve saadet yolunu gösteren dervişleri, Türkler eskiden dinî kutsiyet verdikleri ozanlara benzetip onları hararetle kabul ederek dediklerine inanıyorlardı. Böylece eski ozanların yerini ata, bab ve dede unvanlı birtakım dervişler aldılar ki bunun en tipik örneğini Dede Korkut teşkil etmektedir (Köprülü, 1976, 19). Bu noktadan hareketle; velî, gazi ve alp erenlerin zamansal ve tarihî biyografilerini aşan bütüncül ve inanılan hayatları çerçevesinde kurgulanan menkabeler halk muhayyilesinin bir ürünüdür ve farklı bağlamlarda tekrar tekrar üretilebilir. Menkabeler kurgusal olmakla birlikte içeriklerinde bazı tarihî unsurları da barındırması söz konusudur.

Menkabeler; velî, gazi ve alperenlerin biyografileri üzerinden oluşan aktarım ve uygulamaları, hatırlama figürü olarak dinî anlamlar içeren bilginin zihinsel olarak saklanabilir biçimde olmasıdır. Menkabeler, sözlü kültürde çeşitlenerek ve çoğalarak yayılırlar. Menkabelerin çoğalma ve çeşitlenmesinde, yerel efsanelerin, Budist, Yahudi ve Hıristiyan azizlerinin hakkındaki anlatımların da etkili olduğunu da söylemek mümkündür.

Tekke-tasavvuf edebiyatı, devrin sosyal kurumları olan tekkeler çevresinde çeşitli kaynaklardan gelen düşünce, yapı ve tasarımlarla şekillenmeye başlamıştır. Bu şekillenmenin temel iki kaynağını Türklerin İslam öncesi kültür ve edebiyatları ile İslam dini ve tasavvufî düşünce oluşturmaktadır. Tekkeler çevresinde mürşitler vasıtasıyla verilen eğitim sosyo-kültürel zeminde bilgi birikimini meydana getirmiştir. Tekkelerdeki eğitim faaliyetleri sayesinde bilginin belli bir coğrafi alana yayılması ve edebî ürünlerin oluşumunu sağlamıştır (Arslan vd., 2010, 340-359).

Sözlü Türk destanları yazıya geçirilirken eski bir takım özellikleri kaybederek ya tarih ya da secere özelliği gösteren eserlere diğer yandan da yabancı etkilerle gelişen serüven özelliğiyle bir tür şövalye anlatılarına yaklaşır. Battalname, Danişmendname, Saltıknâme ve Gazavatname gibi eserler bu durumun örnekleri olarak sayılabilir. Aynı şekilde sonuna “name” eklenen ürünler de benzer şekilde üretilmiştir. Bu ürünlerden biri olarak 15. yüzyıldan itibaren bir alperen şahsiyet olarak Sarı Saltık’ın menkabelerini içine toplayan Saltıknâme denilen eser ortaya çıkmış oldu. Bu eser vasıtasıyla hem bu alperen şahsiyetin hatıraları hem de telkin ettiği inançlar bağlı oldukları tarikat zümrelerinde yaşatılarak devam ettirilmiştir diyebiliriz.

1. Saltıknâme'nin Yazılı Kültüre Aktarımı

1.1. Saltıknâme'nin Yazılış Sebepleri ve Yazıcı

Bazı destansı eserlerin yazılış sebeplerinden biri olarak devlet yöneticilerinin telkin, teşvik ve emirleri olarak da sayabiliriz. Örneğin, İslâmî dönem destansı bir eser olmakla birlikte içerisinde barındırdığı menkabelerle kısmen de menâkıbnâme özelliği de arz eden "Saltıknâme" için bu sebep geçerlidir.

Fatih Sultan Mehmet miladi 473 yılında Uzun Hasan üzerine sefere giderken Cem Sultan'ı kendi yerine bakması için Edirne'de bırakır. Cem Sultan, bir av dönüşünde Baba Dağındaki Sarı Saltık Türbesini ziyareti sırasında buradaki dervişlerden Sarı Saltık hakkındaki menkabeleri dinler. Cem Sultan yanında bulunan Ebu'l-Hayr-ı Rumî'ye bu menkabeleri toplayıp yazması için emir vermiştir. Bu durum Saltıknâme'de şöyle anlatılmaktadır:

"Andan Sultan Mehemed girü Edirne'ye geldi, kalayı boş kodı ve hikâyetler cem olmasına sebep bu oldu kim, Sultan Mehemed Uzun Hasan seferine Acem'e gitdi Hasan Beg padişah idi Acem'de Gündüz-oglu Umur Han neslinden idi. Sultan Mehemed'le adavet idüp leşker cem idüp hadd üzere buluşup ceng eylediler. Ol vakit Edirne'yi beklemeğe Cem Sultan'ı kodı. Âdet-i Osmâni bu durur kim, uzak sefer eyleseler, ol yiri bekledürler, hâli komazlar, taht-ı kadîmdür. Pes ol zaman Rûmili'nde bir ak kurd peydâ oldu, memleketi incitdi. Ana çok kurdlar uydılar. Ol cânavarlarun begi idi. Adam kapdılar ve dahı tavarlar aldılar. Sultan Cem anı şikâr iderdi. Leşker divşürdi, ol kurdu öldürdiler. Sultan Cem yöriyüp andan Tuna Baba'ya indi. Baba'yı ziyâret idüp Baba'nun evsâfin müridlerinden istimâ eyledi. Ben fakire işâret oldu, Ebu'l-Hayr-ı Rûmî dimekle maruf idüm bana buyurdı kim; bu azîzin sahîhen kanda kim menâkıbın bulam, dervîşlerden soram, bilem, tâ ki bu azizin kıssaların cem idem." (Demir ve Erdem, 2007, 614).

Önemli şahsiyetler için sözlü kültürde halkın zihninde oluşturduğu anlatılar birtakım yazıcılar vasıtasıyla yazıya geçirilmiştir. Nâme adı veriler destansı eserlerin yazıcılarını ele aldığımızda çeşitli özellikleri olduğu görülmektedir. Bu özellikleri bakımından yazıcıları şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Yazıcı bizzat konu edindiği şahsiyete ulaşmış ve onunla ilişki içerisinde olan bir derviş olabilir. 2. Yazıcı konu aldığı şahsiyetin akrabalarından birisi olabilir. 3. Yazıcı konu edindiği şahsiyetten sonraki yüzyıllarda kişinin temsil ettiği tarikat zümresinde yetişmiş edebî şahsiyeti kuvvetli ve kültürlü bir kişi olabilir. 4. Yazıcı konu aldığı şahsiyetle aynı tarikat zümresinden olup geleneği bilen ancak kayda degecek edebî şahsiyeti bulunmayan sıradan bir derviş olabilir. 5. Herhangi bir zümreye bağlı olmayan bir sanatçı şahsiyetin de destansı eserler de yazması söz konusu olabilir. 6. Yazıcı, tarikat dışında devlet yöneticilerine yakın edebî şahsiyeti güçlü bir kişi olabilir. Örneğin, Saltıknâme adlı eserin yazıcısı Ebu'l-Hayr-ı Rumî, Cem Sultan'ın özel sohbetlerine katılacak kadar yakını olan bir kişidir (Yüce, 1987, 11). Ebu'l-Hayr-ı Rumî'nin yazdığı Saltıknâme, İslâmî dönem destansı eserlerinden biri olup Sarı Saltık'un menkabelerini içermektedir.

1.2. Saltıknâme'nin Yazıya Aktarım Kaynakları

Nâme yazıcıları konu edindikleri şahsiyetle aynı dönemde ve çevrede yaşamış ise kaynak kendi bilgi ve görgüleridir. Yazıcı, şahsiyetten sonraki dönemde yaşamış ise kendisine kadar ulaşmış sözlü ve yazılı kaynakları kullanarak eserini yazar. Yazıcının kullandığı yazılı kaynaklar da genellikle sözlü kültürden derleme suretiyle yazılmış diğer benzer kitaplarıdır. Bundan da anlaşılacağı gibi bu eserleri oluşturan menkabeler yazılı metin haline gelmeden önce sözlü kültürde yer almışlardır.

Sözlü kültürde yer alan menkabeler sözlü aktarım süreci içerisinde belli bir teşekkül evresi geçirmektedirler. Menkabelerin bu özelliklerinden dolayıdır ki bu eserleri yazılı kültür ürünü olarak görmek yerine sözlü kültür ürünü olarak görmek gerekmektedir. Bu yüzden yazarı belli olsun olmasın nâmeleri yazıcının özgün olarak yazdığı telif bir eser olarak göremeyiz. Çünkü bu eserler sözlü kültürde halk arasında kulaktan kulağa dilden dile nakledilen rivayetlerin derlenmesinden meydana gelmiştir. Bu özelliğinden dolayı da eserlerin asıl yaratıcısı halktır.

Saltıknâme'nin teşekkülünü üç aşamalı olarak ele alabiliriz. Buna göre: 1. Sarı Saltık'ın mücadeleleri 2. Sarı Saltık'a ait mücadelelerine ait rivayetlerin sözlü kültürde oluşarak halk arasında zamanla yayılması. 3 Halk arasında yayılmış olan rivayetlerin bir yazıcı tarafından derlenerek metin haline getirilmesi. Menkabelerin sözlü kültürde teşekkül etmesi ve daha sonra bunların derlenerek yazıya geçirilmesini eserde geçen bazı ifadelerden tespit etmek mümkündür.

Saltıknâme'nin sözlü kültür ortamında menkabe olarak anlatıldığını gösteren ifadeler şu şekilde geçmektedir:

“Sultan Cem yörüüp andan Tuna Baba'ya indi. Baba'yı ziyâret idüp Baba'nun evsâfin müridlerinden istimâ eyledi. Ben fakire işâret oldu, Ebu'l-Hayr-ı Rûmî dimekle maruf idüm bana buyurdı kim; bu azîzin sahîhen kanda kim menâkıbın bulam, dervîşlerden soram, bilem, tâ ki bu azizin kıssaların cem idem. Pes Cem Sultan emriyle memleketde yörüdüm, kangı yirde kim bunun menâkıbın işitdim, yazdım, birbirine tertib üzere uydurup kitâb idüp yidi yılda tamâm eyledüm” (Demir, Erdem, 2007, 614).

Saltıknâme'nin sözlü kültürden derlendiğini gösteren bazı kalıp ifadeler şunlardır: “râviyân-ı ahbâr ve nâkilânı asar ve muhaddisân-ı rûzigâr şöyle rivâyet iderler ki”, “râvi eydür”, “rivâyet iderler kim”, “râviler rivâyet iderler kim”, “Bunu râviler şöyle rivâyet iderler kim”

Yazıcı sözlü kültürden derleme suretiyle yazılmış diğer benzer kitaplardan da yararlandığını şu ifadelerle nakletmektedir:

“Kırk Yaşına girdikde vilâyete kadem basup ehlullâh olmuşdur ve nice cild gazâ nâmesi ile çok cengleri vardır..., Bâkî hikâyeti kitâbında malûmdur” (Demir ve Erdem, 2007, 37-39).

1.3. Saltıknâme'nin Sözlü Anlatımdan Yazıya Aktarılışı

Sözlü kültürde menkabe anlatanlar, destan söyleyen ozan-âşıklar gibi söyleyici/anlatıcı ayrı bir sınıf oluşturmazlar. Âşıklar profesyonel sanatçılardır. Usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişirler. Bu çıraklar ustalarından çalıp söylemesini dinleyip öğrenerek pratik yapıp belirli bir bilgi sahibi olarak yetişirler. Bu eğitim süreci içerisinde icra edilen herhangi bir destanın, ritmini ve müziğini öğrenir ve destanı oluşturan formülleri ve temaları özümsemiş olurlar. Böylece çırak ustalarını taklit ederek başladığı destan icrasını zamanla sözlü kompozisyon tekniğini öğrenerek kendi icrasına başlamış olur (Çobanoğlu, 1998, 148-149).

Menkabe anlatıcıları profesyonel bir sanatçı değildir. Belli bir usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişmez ve bir müzik aleti kullanmazlar. Sözlü anlatılar, hangi türde olursa olsun hikâye etme özelliği gösterirler. Anlatma özelliği insanın doğasından kaynaklanan bir durumdur. İnsan anlatarak bireysel kimliğiyle sosyal ve kültürel çevreyle ilişki kurmuş olur. Anlatıcı durumundaki bir kişi anlattığı konuda her zaman bir kompozisyona bağlı kalmaktadır (Üçüncü, 2011, 447). Gelenek içerisinde aktarılan menkabelerin adları belli olmayan aktarıcıları halkın ortak bilincinde zamanla oluşan formülleri ve temaları kullanarak anlatıyı kompoze etmeleri söz konusudur.

Albert B. Lord, (1960) *The Singer of Tales* (Destanların Söyleyicisi) adlı kitabında “formül” başlığını taşıyan üçüncü kısmında Homer’in destanları üzerine çalışanların “tekrarlar”, “stok tekrarlar”, “destan klişeleri”, “stepotipik ibareler” adı altında bu terimlerin ya çok dar ya da çok geniş anlamda olduğundan bahsetmiştir (Çobanoğlu, 1998, 151). B. Lord, eski Yugoslavya’da âşıkların epik destanları icrasında ortaya çıkan sözlü kültür unsurlarını belirlemiştir. Saltıknâme metninde yer alan menkabelerin, yazıya aktarılmadan önce sözlü kültürde nasıl anlatıldığını tam olarak tespit etme imkânımız yoktur. M. Parry ve A. B. Lord’un çalışmaları destanın şiirsel yapısı üzerinedir.

Nâmelerin içerisinde manzum olanlar ve manzum-mensur karışık olanlar veya sadece mensur olanlar bulunmaktadır. Ancak halk arasında manzum şeklinde menkabelerin söylendiğini düşündürecek herhangi bir veri mevcut değildir. Manzum menkabeler, halk arasında anlatılan menkabelerin sanatçı/şair özelliği olan yazıcının ürünü olmalıdır. Manzum veya mensur olsun yazılan menkabelerde yukarıda da belirtildiği gibi halkın ortak yaratması olan formül ve temaların kullanılması söz konusudur.

Bu yüzden de yazıcıların, halk arasında dinleyerek derlediği menkabelerin halk arasındaki anlatımında ortaya çıkan M. Parry’nin sözlü kompozisyon adını verdiği tekniği kullanması mümkün gözükmektedir. Saltıknâme’de; kahraman adları, olay örgüsündeki ana hareketler, zaman ve mekânla ilgili fomüller en çok kullanılanlardır. Bunlardan mekânla ilgili formül olarak: *Firenklerin yirine revâne oldı, gitdi..., Şerîf andan yana revâne oldı...*, örneklerini verebiliriz. Saltıknâme’de düzenli olarak tekrarlanan tema ise “Sarı Saltık’ın üstünlüğü”dür. Halkın ortak belleğinde oluşmuş şekliyle Saltıknâme’de geçen Sarı Saltık üstündür, sorgulanamaz ve doğaüstü şekliyle kabul görür.

Sözlü kompozisyon kuramından yola çıkarak Saltıknâme’de sözlü kültürün izlerini sürebiliriz. Öte yandan Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür* (2007) adlı eserinde, sözlü

kültürün hâkim olduğu toplumlarda düşünce anlatımın belleğe dayalı olduğu söylemektedir. Anlatıyı kişisel veya toplumsal bellekte saklı tutup aktarabilmek için belli anlatım biçimleri oluşturulmuştur. Walter J. Ong, birincil sözlü kültürde düşünce ve anlatım biçimini dokuz başlık altında çıkarmıştır (Ong, 2007, 52). Yaptığımız çalışmada destansı metinlerde (menâkıbnâme) Walter J. Ong'un çıkardığı sözlü kültürde oluşmuş düşünce ve anlatım biçimlerinden altı tanesini şu şekilde tespit etmek mümkündür.

1.3.1. Yancümler Yerine Ekleme: Nâme yazıcısı metni oluştururken anlatıda sözlü kültürden gelen şekline genellikle sadık kalmaktadır. Sözlü kültürde var olan canlı ortamın yazılı söylemde bulunmamasından yazıda anlamın verilebilmesi dilbilgisi kurallarını ve buna bağlı cümle yapısını getirmiştir (Ong, 2007: 54). Saltıknâme yazarı sözlü kültürden dinlediği menkabeleri aktarırken anlatımı bazen yancümlerle ifade etmek yerine sözlü kültürün etkisiyle eklemeli cümlelere de yer verdiği görülmektedir. Örneğin Saltıknâme'de Seyyit Gazi'nin ölümü ve onun oğlu Sarı Saltık, sözlü kültürden olduğu şekliyle yazılmıştır:

“Bazıları eydürler: ol kâfir hançerle urup şehid itdi. Çün Seyyid fevt oldı, Seyyid'i halkı alup bir tag üzerine iletüp nihân itdiler. Oğlu vardı, adına Şerif Hızır dirlirdi, üç yaşında idi. Şerif'ün anası Rebi dirlirdi, melûl oldı, ayruk ere varmadı. Seyyid'e rağbet itmediler, büyüüp yigit oldı. Adına Abdülaziz dirlirdi. Şerif'e ilm talim itdi. Şerif Seyyid ilmde kâmil oldı, veli fakîrlık katı kâr kıldı, anası dahı vefât eyledi. Defn idüp melûl-dil oturdu.” (Demir ve Erdem, 2007 s.40).

1.3.2. Sözlü Kültürde Çözümleme Yerine Kümeleme: Belleği kuvvetlendirmek için kalıplandırmakla ilgilidir. Sözlü kültürde düşünce ve anlatım unsurları eş veya karşıt anlamlı terimler, deyişler ve cümlecikler bir araya gelince tanımlayıcı söz özelliği kazanır (Ong, 2007: 54). Saltıknâme metninde de bu özellik göze çarpmaktadır. Örneğin: “bunda lâf u güzâf idersin”, “feryâd ü figân, yirler yarıldı gökler yıkıldı”, “barmak götürüp îmân getürdi”, Padişah Süleyman yerine “pâdişâh-ı İslâm Süleymân”, yılan yerine “ulu yılan” gibi sözlü anlatıma ait kalıpsal ad ve sıfatlar kullanılmaktadır.

1.3.3. Sözlü Kültürde Bol Tekrarlı ve İnsan Hayatına Yakın Anlatım: Sözlü anlatımda söz tekrarı önemlidir. Anlatımı bol sözle yapmak ve tekrarlamak dinleyen için ilginin kaybolmaması ve konuyu kaçırmaması için gereklidir. Sözlü kültürde yabancı ve nesnel dünyayı kavramlaştırarak söze dökme zorunluluğu vardır. Kişilerin akrabalık bağlarını gösteren soy dökümleri bunun gibidir (Ong, 2007, 56-59). Menkabeği sözlü olarak çevresine anlatan kişi de doğal olarak söz konusu ettiği velîyi yüceltecektir. Söz konusu edilen sūfinin soyu mutlaka Peygamberin soyuna yani ehl-i beyte bağlanması bir gelenek haline gelmiştir. Bu yüzden anlatıcı aklına geleni değil dinleyicinin duymak isteyeceği soy dökümünü “...oğludur...” şeklinde isimleri iki kez tekrarlama suretiyle yapar. Sözlü kültürde hem bol tekrarlı hem de kahramanın Hz. Peygamberle olan akrabalık bağlarını betimleyen ve gelenek icabı olan bu anlatım şekli yazıcı tarafından Saltıknâme metnine farklı bir şekilde dâhil edilmiştir. Yazıcı, soy dökümü yerine Sarı Saltık'ın soyunu Battal Gazi'ye bağlayarak geleneğe bu yönüyle bağlı bakmıştır:

“Râvî eydür: Seyyid Battal Gâzî rüyâsında peygamberi gördi, eyitdi: Oğlum! Senün neslinden bir şahıs gele, ismi Hızır ola. Yani Sarı Saltık ola. Rûm mülkine basup nie

kilîsalar harap ide. Ol diyâr anun sebebiyle İslâm ile tola. Anunla ümmetim kuvvet tutup ve çok kâfirleri darb-ı destiyle Müslümân ide ve sen dahı tîz bana ulaşırsun. Şehîd olup şerbet-i şehâdeti nûş idersün, diyüp gözinden nihân oldu.” (Demir ve Erdem, 2007, s.38).

1.3.4. Tutucu ve Gelenekçi Anlatım: Sözlü kültürde kavramlaştırılmış bilgi yüksek sesle tekrar edilmezse kaybolacağından uzun süre içerisinde öğrenilenlerin tekrar yapılarak unutulmaması için büyük bir enerji gerektirmektedir. Bu ihtiyaçtan dolayı tutucu ve gelenekçi yapı zihniyet fikirsel yeniliklere girişmeyi engellemeye çalışır. Sözlü kültürün bu yapısına rağmen kendi tarzında özgün yaratıcılığı da vardır. Dinleyiciyi anlatıya dâhil etmek için her anlatıda hikâyeye yepyeni bir ortamda yepyeni bir biçimde başlanarak yeni unsurlar katılabilir. Sözlü aktarımda rivayetlerin çeşitlenmesi bu yüzden ortaya çıkmaktadır (Ong, 2007, 57-58). İslâmî dönem destansı eserlerindeki menkabe anlatımında bu durumla karşılaşılır. Yazılan her menkabe yeni bir ortam ve yeni bir başlayış söz konusudur. Sözlü kültürün bu anlatım özelliği yazıcı tarafından metne taşınmıştır. Saltıknâme’de de bu tutucu ve gelenekçi tarzdaki anlatım muhafaza edilirken bir yandan da her menkabe farklı bir ortam ve biçimde başlamaktadır. Örneğin, *Kaziyye-i Şerîf Rûm İli’ne Geçtiğinde* başlıklı kısımda Sarı Saltık papaz kılığında Rûm iline gider. Aynı şekilde her bölümün başlığı da zaten olayların ve ortamın çoğu kez değiştiğini göstermektedir. Birkaç örnek olarak şu başlıkları verebiliriz: *Kıssa-ı Kabe: Kabe’ye Sefer İtdügin Bildirir*, *Sarı Saltık’ın İstanbul ve Balkanlara Seferleri*, *Kıssay-u Habeş Memleketine Gitudügin Beyân İder*, *Kıssa-ı Şerîf Türkistân Vilâyetlerine Gittügin Beyân İder* (Demir ve Erdem, 2007, 5-6).

1.3.5. Sözlü kültürdeki mücadeleci eda: Sözlü kültürün izini taşıyan birçok sözel edim ve hayat şekli mücadeleci özelliğiyle ortaya çıkar. Sözlü gelenekte anlatı fiziksel şiddeti ayrıntılarıyla anlatarak dinleyenlerin gözünde tasvir etmesini sağlamış olur (Ong, 2007, 60-61). Sözlü kültürün içerisinde şiddeti barındıran yapısı hastalık, savaş ve olağanüstü olaylara yorulabileceği gibi halk içinde bulunduğu zor hayat şartlarına da bağlanabilir. Sözlü kültürde anlatılan menkabelerde söz konusu edilen alperen ya da erenin ya kâfirlere karşı yapılmış olan gazalardaki tutumları ya bir takım hastaları iyileştirmedeki şifacılıkları ya da kendisini istemeyen veya karşı çıkanlara yönelik olağanüstülüklerinin yapısında mücadeleci eda ve şiddet unsuru ön plana çıkar. Sözlü kültürdeki bu unsurlar yazıcı tarafından destansı kitaplarına da aynen taşınmıştır. Saltıknâme kitabında da fiziksel şiddetin bütün yönleri anlatıda mevcuttur:

“Haza gazâ-yı Sarı Saltık” bölümden bir savaş sahnesini örnek verebiliriz: “Kıral dahı gürz eline alup Şerîf’e hamle itdi. Şerîf kırkala tîg-ı kamkam birle çalup başın önine bıraktı. Hemân yârenler kılıç üşürdiler, lalini pâre pâre itdiler. Üngürüs leşkeri kaçdılar. Kıralın başın sünüye sançdılar girü cenge başladılar. Şerî girü ol kırk yâriyle Leh kırallı üzere depdiler. Anı dahı sancağı dibimde öldürdiler ve girü Şerîf andan Çih begine sürdi. Anun dahı başın kesdiler, sünüye geçürdiler. Yörüdiler, Rûs kâfirine dahı depdiler. Ulu banlar yir yirin kaçmağa yüz tutdılar. Ol arada Rûs kırallın esîr itdiler.” (Demir ve Erdem, 2007, s.52).

Bu tespitlerden sonra şunu söyleyebiliriz ki; sözlü kültürde oluşup gelişmeye devam eden menkabeler ikinci aşamada bir yazıcı tarafından derlenip yazıya geçirilmektedirler. XIII. yüzyılda yaşamış olan Sarı Saltuk'un menkabeleri XV. yüzyılda Ebu'l-Hayr-ı Rumî tarafından sözlü kültürden derlenerek yazıya aktarılmıştır. Eserin oluşum sürecini yazıcısı şu şekilde anlatmaktadır:

“Sultan Cem yürüyüp andan Tuna, Baba'ya indi. Baba'yı ziyaret idüp beyanuñ evsafın müridlerinden istima' eyledi. Ben fakire işâret oldı. Ebu'l-Hayr-ı Rumî dimekle ma'rûf idüm. Bana buyurdı kim menakıbın bulam, dervişlerden soram, bilem. Tâ ki bu azizün kıssaların cem idem. Pes, Cem Sultan emriyle memleketde yürüdüm. Kangı yirde kim bunun menakıbın işitdüm, yazdım, birbirine tertip idüp, bir kitab idüp yidi yılda temâm eyledüm. Sultan katına götürüp teslim itdüm.” (Yüce, 1987, 12).

Eserin yazıcısı olan Ebu'l-Hayr-ı Rumî, yedi yıl boyunca dolaşarak dervişlerden ve hangi yerde anlatı varsa derleyip kitap haline getirdiğini açıkça beyan etmektedir. Yazıya geçirme aşamasından sonra karşımıza çıkan sorun, sözlü olarak anlatılagelen menkabelerin yazıya aktarımında ne kadar başkalaştığıdır. Sözlü kültürdeki haliyle menkabelere ulaşmamızın imkânı olmadığından bu haliyle bir karşılaştırma yapmamız söz konusu değildir.

Halk değer verdiği şahsiyetler hakkında kendi bildiklerinin değiştirilmesinden hoşlanmamaktadır. Saltuknâme'nin yazıcısı Ebu'l-Hayr-ı Rumî de eserini dervişler başta olmak üzere halk arasında anlatılan menkabeleri derlemek suretiyle oluşturduğunu yazmaktadır. Bu menkabelerin nasıl bir ortamda ne şekilde derlendiği konusu açık değildir. Ebu'l-Hayr-ı Rumî eserinde yazılış sürecini şöyle ifade etmektedir:

“Kangı yirde kim bunun menakıbın işitdüm, yazdım, birbirine tertip idüp bir kitab idüp yidi yılda temâm eyledüm ... Her yerde dahı velâyet-i Şerif meşhurdur ve hem gazaları vâfirdür. Kangı birin şerh idelüm? Mübâlâga sanma kim Hakk Taâlâ ilhâm kılup itdügün yazdum söyledüm ve her âşıkdan ve ârifden işitdügüm bu kitaba yazdum. Ümidim budur ki sultan kıyâmette ben fakire sebeb ve vesile olup ola ... ve bu kitâbı yazana ve okuyana ve dinleyene sen rahmet eyle ve rahmet ol kimseye kim bu kitâbı cem iden ruhuna duâ ide ... gerek vâki ola gerek olmaya; bu hikâyeler sıhhat üzere oldugın ötesin Allâh bilür ve hemân bu azîzleri medh itmekdür murâd ... Bu kitâbı her yerde bulduğumdan hikâyetlerin cem itdüm, surete getürdüm, tâ müslümânlar bundan İslâm hâsıl ola, bize dahı duâ idüp müellifine bağışlayalar.” (Demir ve Erdem, 2007, 616).

Buradan Ebu'l-Hayr-ı Rumî'nin dinlediği menkabeleri not aldığı daha sonra ise not aldığı menkabeleri bir düzene koyarak eseri oluşturduğu anlaşılmaktadır. Eserin yazılış aşamasında derlenen menkabelerin sözlü kültürde anlatıldığı şekliyle mi yoksa bazı değişikliklerin yapıp yapılmadığı konusunu anlamak imkânımız bulunmamaktadır. Ebu'l-Hayr-ı Rumî'nin eserin sadece tertibini yaptığı yönündeki ifadesinden yola çıkarak menkabelerin sözlü kültürdeki şekline bağlı kalındığını söylemek mümkün görülmektedir.

Saltuknâme'de menkabelerin düzenlenişi Dede Korkut hikâyelerinin yapısını andırmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde her biri kendi içerisinde bir olay örgüsüne sahip hikâyeler bir büyük anlatının tamamlayıcısı durumundadır. Saltuknâme'de sözlü kültürde birbirinden bağımsız olarak anlatılan her bir menkabe yazıcı tarafından düzenlenirken anlamlı

bir bütünsel yapı oluşturulmuştur. Saltıknâme’de de konu bütünlüğü bulunmamaktadır. Eserdeki anlatıların her biri küçük ayrı bir anlatı şeklinde tertip edilmiştir.

1.4. Nâmelerin Okunuş Bağlamı

Özkuş Çobanoğlu, “Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde’nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler” (1999) adlı makalesinin girişinde Halil İnalçık’ın “Âşık-Paşazâde Tarihî Nasıl Okunmalı?” adlı makalesinde işâret ettiği hususu belirterek; Tevârih-i Âl-i Osman (Menâkıb-ı Âl-i Osman) kitabının sözlü kültür ortamındaki işlevinden bahsetmiştir. Bu tip eserlerin savaş ve barış zamanlarında bozahanelerde ve benzeri yerlerde gruplara karşı okunmak için yazıldığını söylemektedir. Bunun için Paşazâde’nin eserinde okuyucuların yanı sıra dinleyicilerin de göz önünde bulundurulduğunu ifade etmektedir. Özkuş Çobanoğlu, kitaptaki sözlü kültür ortamının izlerini ve muhtemel dinleyici kitlesinin özelliklerini gösteren “O Gaziler”, “Ay derviş!” veya “İmdi ey aziz!” gibi dinleyiciye doğrudan hitaplara dikkati çekmektedir. Bu tür dinleyiciye hitapların yanı sıra “Sebeb neyidüğüm sana haber vereyüm işidesin...”, “Dinle ki deyim”, “Dinle ki ne der bu ışık pirin” gibi örneklerle eserin yazım bakımından üslubunu “okuma” eyleminden daha çok “dinleme” eylemine yönelik oluşturduğunu ifade etmektedir (Çobanoğlu, 1999, 65-67).

Çalışmamızda Saltıknâme’nin yazıcı tarafından nasıl bir bağlama göre yazıldığını, belirlenmeye çalışılmıştır. Ebu’l-Hayr-ı Rumî eserin okunduğu bağlamı: ... *dâyim bu kitâbi Sultan Cem okıdup dinlerdi, Hamza kıssasın dinlemezdi, dâyim bu kıssayı dinlerdi* ... ifadesiyle açıklamaktadır. Menkabeler derlenip yazılı hale gelmeden halk arasında, özellikle gezgin dervişler vasıtasıyla ayrı ayrı menkabeler şeklinde anlatılmaktaydı. Bu anlatıların bir menâkıbnâme kitabı oluşturacak kadar tamamının bir kişi tarafından anlatılması düşünülemez, çünkü usta bir anlatıcı sınıfı yoktu.

2. Sonuç

Saltıknâme yazımında; olay, kişi, mekân ve zaman gibi öğeler yazıcı tarafından hikâye formunda inşa etme özelliği gösterir. Saltıknâme yazımında hikâye etme formunun kullanılması, sözlü kültürde aktarılan menkabe anlatma geleneğinin yazıda da tekrarlanmasından ibarettir. Sözlü kültürde ayrı ayrı bazen bir kaç bir arada anlatılan menkabeleri bunları derlemiş olan yazıcı tarafından bir araya getirilmesi olarak görülse de metin oluşturmada yazıcının belli bir katkısı söz konusudur. Yazıcının katkılarından biri derlediği menkabeleri yazıya aktarırken ağız özelliklerinden uzaklaşarak devrinin ortak yazı diline yönelmesidir. Yazıcının diğer katkısı da ayrı ayrı anlatılmış menkabeleri bir araya getirirken anlamlı bir bütünsellik oluşturmasıdır. Saltıknâme’deki olaylar anakroniktir yani tarihsel bir zaman süreci göstermezler. Yazıcı metin bütünselliğini sağlarken kendi anlatı mantığı içerisinde belli bir kronolojik sırayı takip ederek anlamlı bir bütünselliği meydana getirmektedir. Yazıcı Saltıknâme’de anlamlı bir bütünselliği kurarken olaylarda süreklilik duygusunu uyandırabilmek için anlatıyı tek çizgилilik halinde biçimlendirmektedir. Böylece metin içerisinde zaman olarak tek çizgi ve olayların her biri de sebep-sonuç ilişkisine dayandırılmış olarak yapılır. Walter J. Ong’un da ifade ettiği gibi sözlü kültürde bilgiyi

hatırlama ve saklamada sözlü belleği güçlendiren yapı ve yöntemlerin en belirgin yeri anlatının olay örgüsüdür (Ong, 2007, 167). Saltıknâme sözlü kültürde ayrı ayrı anlatılar halindeyken yazıcının bu biçimlendirmesiyle yazılı kültürde, soyut gerçeklik kurgusu olarak bir üst-anlatı haline dönüşmektedir. Sözlü ortamda her biri bağımsız bir menkabe olarak anlatılırken yazıcı tarafından sözlü kaynaklardan derlenen menkabeler belli bir zaman sırasına göre düzenlenmiştir. Destanda görülen tek çıkışlı ve inişli piramit olay örgüsü yerine yazılan her menkabe kendi içerisinde çıkışlı ve inişlidir. Zaman sırası gözetilerek olaylar birbirini takip ettirilerek her yazılan menkabe bir kutu oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Böylece metninde menkabelerin her biri kendi içerisinde olay örgüsü doğurmuştur. Menkabeleri her biri kutular şeklinde peş peşe bağlayarak metni oluşturan yazıcı tek tek menkabelerden sürekliliği olan bir yapı inşa etmiş olur. Bugün bize kadar ulaşmış bulunan menâkıbnâme metinleri her ne kadar sözlü kültür ortamından derlenerek yazıya aktarılmış olsalar da tam olarak sözlü kültür ürünü olmaktan çıkmışlardır. Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına aktarılan menkabeler toplamı olan Saltıknâme kitabını; yazıcının, bir topluluk önünde okunmak üzere yazdığı anlaşılmaktadır. Kitapların bir topluluk karşısında okunması ise ikincil sözlü kültürün ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

- AKARPINAR R. Bahar ve ARSLAN Mustafa (2010) “Tekke-Tasavvuf Edebiyatı”, (Editör: M. Öcal Oğuz), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 339-392.
- ARSLAN Mustafa ve GÜLERER Salih (2011) “Ortak Bellekte Hacı Bektaş-ı Velî ve Hacım Sultan”, **1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri 2.cilt**, 16-19 Kasım 2011, Nevşehir Üniversitesi Yayınları:2, Nevşehir, s. 275-284.
- ARSLAN Mustafa (2011) “Kültürel Hafıza ve Zamansallık Bağlamında Türk Mitolojisi”, **Türk Yurdu Dergisi**, S: 292, , s. 57-65.
- BORATAV Pertev Naili (2000) **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ÇOBANOĞLU Özkul (1998) “Sözlü Kompozisyon Teorisi ve Günümüz Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri”, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, Ankara.
- ÇOBANOĞLU Özkul (1999) “Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Özel sayı, s. 65-82.
- CEBECİOĞLU Ethem (2005) **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yayınları, İstanbul
- DEMİR Necati ve ERDEM Mehmet Dursun (2007) **Saltıknâme**, Destan Yayınları, Ankara.
- DEVELLİOĞLU Ferit (2005) **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara.

- EKİCİ Metin (2006) “Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış”, Hazr: Oğuz vd., **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, s. 83-89.
- GÜLERER Salih (2013) “Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı”, **Tarih Okulu Dergisi (Journal of History School)**, Yıl 6, Sayı XVI, s. 233-262.
- GÜZEL Abdurrahman (2004) **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KABAKLI Ahmet (1994) **Türk Edebiyatı**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, c. 1, s. 37-38.
- LUTHİ Max (2003) “Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra gibi Türlerden Farkı”, Çeviren: Sevgül Sönmez, (Hazr. Eker vd.), **Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Millî Folklor Yayınları, Ankara, s. 314- 319.
- OCAK Ahmet Yaşar (1992) **Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- OCAK Ahmet Yaşar (2010) **Kültür Tarihî Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ONG Walter Jackson (2007) **Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi**, Çeviren: Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul.
- ÖCAL M. Oğuz (2004) “Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları”, **Millî Folklor Dergisi**, yıl:16, Sayı: 62, s.5-6.
- TÜRKMEN Fikret (1974) **Aşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Atatürk Üniversitesi Yayın No.357, Ankara.
- ÜÇÜNCÜ, Kemal (2011) “Sözlü Tarih”, **Türkiye’de Tarih Yazımı**, (Editörler: Vahdettin Engin, Ahmet Şimşek), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s. 435-452.
- YARDIMCI Mehmet (1998) **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri**, Ürün Yayınları, Ankara.
- YÜCE Kemal (1987) **Saltuk-nâme’de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.